

ЖУРАВЕЛЬ ВОЛОДИМИР АНДРІЙОВИЧ,

професор, доктор юридичних наук,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України,
головний учений секретар Національної
академії правових наук України,
Україна, м. Харків
e-mail: krim-v2008@yandex.ru
ORCID 0000-0001-8256-4333

УДК 343.98

Зміст та структура загальної теорії криміналістики

У статті розглянуто зміст та структуру загальної теорії криміналістики. Визначено етапи становлення та розвитку загальної теорії як складової системи науки криміналістики, виокремлено дискусійні питання щодо її змісту та структури, окреслено шляхи оптимізації наукових розробок у цій царині знань, наведено авторське бачення можливих напрямів модернізації загальної теорії криміналістики. Запропоновано у структурі загальної теорії криміналістики виділяти два блоки: 1) наукознавчі основи криміналістики, що включають у себе наукові положення про об'єкти, предмет, методи, сферу дослідження, систему, природу, понятійний апарат та категорії криміналістики (мову криміналістики), її міждисциплінарні зв'язки і місце в системі знань, історію розвитку та сучасний стан; 2) окремі криміналістичні теорії (вчення). Зазначено, що сучасна система окремих криміналістичних теорій (вчень) є динамічною, і її вдосконалення зумовлене потребами судової і слідчої практики, розвитком суміжних галузей знань, загальної теорії та самих окремих криміналістичних теорій, зміною зв'язків і залежностей між ними.

Ключові слова: загальна теорія криміналістики, генеза загальної теорії криміналістики, сучасний стан загальної теорії криміналістики, зміст загальної теорії криміналістики, структура загальної теорії криміналістики, окремі криміналістичні теорії (вчення).

Постановка проблеми. Загальна теорія криміналістики як система основних ідей цієї галузі знань, яка охоплює максимально повне відображення предмета науки, її концепцій, категорій, по-

нять, методів у певних зв'язках і опосередкуваннях, постійно розвивається. Фундаментальні положення, що становлять основу загальної теорії, оновлюються та вдосконалюються. Водночас

учені-криміналісти дотепер не дійшли згоди з багатьох ключових питань розглядуваної проблематики. Більше того, у вітчизняній криміналістичній науці концептуальним питанням формування загальної теорії, визначення її змісту та структури приділено недостатньо уваги.

Актуальність теми дослідження.

Загальна теорія належить до найбільш важливих напрямів криміналістичної доктрини. Стан науки криміналістики, ступінь реалізації її функцій та завдань обумовлюють потребу в активізації досліджень зазначеної проблематики, оскільки сформованість загальної теорії відображає сучасний рівень розвитку самої науки криміналістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розроблення основ загальної теорії криміналістики здійснили такі науковці, як Р. С. Белкін, О. М. Васильєв, А. І. Вінберг, О. Ю. Головін, В. Г. Гончаренко, О. О. Ексархопуло, О. О. Ейсман, Г. О. Зорін, З. І. Кірсанов, В. В. Клочков, В. О. Коновалова, В. Є. Корноухов, І. М. Лузгін, Г. А. Матусовський, С. П. Митричев, В. О. Образцов, М. О. Селіванов, В. Г. Танасевич, Б. М. Шавер, В. Ю. Шепітько, М. П. Яблоков. При цьому слід зазначити, що згадані та інші вчені-криміналісти зверталися до проблем формування загальної теорії криміналістики головним чином наприкінці минулого століття. У вітчизняній криміналістичній літературі публікації з цієї проблематики практично відсутні.

Формування цілей статті. Метою статті є аналіз сучасного стану розвитку загальної теорії криміналістики, її змісту та структури, визначення дискусійних питань щодо цієї проблема-

тики, окреслення шляхів та засобів їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу. Загальна теорія як окремий, самостійний розділ системи науки криміналістики у своєму розвитку пройшла складний, тривалий шлях, де, як убачається, можна виокремити такі етапи: 1) накопичення необхідного наукового потенціалу криміналістики; 2) визначення умов і підстав для створення загальної теорії криміналістики; 3) становлення та розвиток уявлень про загальну теорію, її зміст, структуру, функції та місце в системі криміналістичної науки; 4) формування концепції загальної теорії криміналістики.

Безумовно, необхідною передумовою виникнення ідеї щодо створення загальної теорії слід вважати активний розвиток самої криміналістики, яка із суто технічної науки перетворилася у провідну галузь юридичних знань, що стоять на передньому краю боротьби зі злочинністю. Цей розвиток пов'язаний із продуктивними дослідженнями вчених-криміналістів минулого століття. Всі без винятку наукові праці сприяли збагаченню наукового потенціалу криміналістики, наближенню часу створення її теоретико-методологічних основ. Як відзначав Р. С. Белкін, монографічні дослідження 50-х – початку 60-х років Б. М. Комаринця, С. І. Тихенка, О. М. Васильєва, Л. Ю. Ароцкера, О. Н. Колесніченка, В. Я. Колдіна, М. Я. Сегає, І. М. Лузгіна, В. К. Лисиченка, В. О. Снеткова, А. В. Дулова, І. Ф. Крилова, М. О. Селіванова, О. О. Ейсмана, В. О. Коновалової та інших стали не тільки теоретичними передумовами виникнення загальної теорії криміналістики, а й фактично

містили структурні елементи цієї теорії [1, с. 9].

Ідея виникнення загальної теорії криміналістики належить фундаторам вітчизняної криміналістичної науки – А. І. Вінбергу, С. П. Митричеву, С. П. Потапову, Б. М. Шаверу, знакові праці яких мали визначальне значення для реалізації цього проекту. Так, уперше думку про необхідність розробки теорії криміналістики було висловлено Б. М. Шавером ще у 1938 р. [2, с. 74]. С. М. Потапов вважав криміналістичну ідентифікацію загальною теорією криміналістики [3]. На переконання А. І. Вінберга, накопичений за минулі роки досвід і досягнення криміналістів з окремих проблем ще не дозволили піднятися до такого теоретичного узагальнення, яке мало б вивести криміналістику з її теперішнього емпіричного стану. Для цього треба створити загальну теорію криміналістики [4, с. 11].

Виникнення загальної теорії як методологічної основи криміналістики припадає на початок 70-х років минулого століття. Саме на цей час криміналістика накопичила цінний досвід і значний емпіричний матеріал із проблем техніки, тактики і методики розслідування, завершилася розробка філософських засад криміналістичної науки, її методологічної бази [5]. Розробником концепції загальної теорії криміналістики по праву вважається Р. С. Белкін. Завдяки наполегливій праці цього науковця обґрунтовано наявність достатніх емпіричних та теоретичних передумов для формування загальної теорії криміналістики, надано її визначення, з'ясовано функції, роль і місце у системі криміналістичних знань, запропоновано структуру і роз-

крито характер стосунків між її елементами. Р. С. Белкін, спираючись на положення наукознавства стосовно того, що будь-яка теорія має відповідати вимогам обґрунтованості (робити припущення, базуючись на обмеженій інформації, щодо принципово нових фактів або про майбутній стан об'єктів, що вивчаються), визначеності (описувати результати дослідів термінами цієї теорії), доведеності (встановлювати раціональні зв'язки між окремими положеннями теорії), несуперечності (внутрішній і з отриманими дослідними даними) [6, с. 45, 46], виокремив такі ознаки загальної теорії криміналістики:

– теорія лише тоді може претендувати на значення загальної, якщо вона поширюється на весь предмет дослідження, належить до нього у цілому, а не до одного з його елементів;

– концепція або система концепцій, що становлять зміст загальної теорії, мають належати не стільки до явищ, скільки до сутності предмета дослідження і пояснювати цю сутність;

– загальна теорія, розкриваючи сутність предмета дослідження, повинна виявляти те, що робить цю сутність сталою, – закономірності відносин або зв'язків явищ, тобто закономірності тих процесів, дослідження яких є метою цієї галузі наукового пізнання;

– загальна теорія повинна базуватися на принципах теорії відображення, що має значення наукового світогляду, і відображати «діалектику речі» як основу «діалектики ідеї», а не навпаки;

– загальна теорія повинна являти собою замкнуту понятійну систему, елементи якої тісно пов'язані й органічно переплітаються один з одним [7, с. 49].

Керуючись принципом об'єктивності, тобто відповідності структури загальної теорії науки структурі об'єкта, що пізнається, Р. С. Белкіним до основних елементів загальної теорії криміналістики віднесено такі положення:

1) в яких формулюються уявлення про предмет криміналістики, її завдання, цілі, принципи та місце в системі наукового знання, поняття та зміст її загальної теорії, тобто вступ до загальної теорії криміналістики;

2) що відображають закономірності механізму злочину в аспекті криміналістики;

3) що характеризують об'єктивні закономірності виникнення інформації про злочин і злочинця, закономірності збирання, оцінки та використання доказів і які є базою для розроблення криміналістичних засобів, методів і рекомендацій з використання останніх у практиці боротьби зі злочинністю.

Останні положення, на думку Р. С. Белкіна, можна звести в такі чотири розділи:

а) криміналістичне вчення про закономірності виникнення інформації про злочин;

б) криміналістичне вчення про закономірності збирання доказів;

в) криміналістичне вчення про закономірності дослідження доказів;

г) криміналістичне вчення про закономірності оцінки і використання доказів [1, с. 17].

У концепції загальної теорії криміналістики найбільш дискусійним питанням є визначення змісту та структури цього розділу системи науки криміналістики. Дійсно, попри досить одноманітне розуміння сутності загаль-

ної теорії криміналістики, прибічники даної концепції висловлюють багато в чому протилежні судження щодо її змісту та структури, а також характеру внутрішніх наукових зв'язків між її елементами. Так, О. О. Ексархопуло у структурі загальної теорії криміналістики виділяє три розділи: теоретичні основи криміналістичної науки, криміналістичні теорії злочину, криміналістичні теорії пізнання події злочину в процесі його розкриття, розслідування та попередження [8, с. 20]. На думку Р. С. Белкіна, елементами загальної теорії криміналістики є такі: вступ до загальної теорії криміналістики; вчення про методи криміналістики; вчення про мову криміналістики; криміналістична систематика; окремі криміналістичні теорії (вчення) [9, с. 39, 40].

Своєрідну структуру загальної теорії криміналістики запропоновано З. І. Кірсановим, в якій окремі криміналістичні теорії розподіляються за двома рівнями: ті, що є елементами загальної теорії і ті, які вивчаються в різних розділах криміналістики. До перших він відносить вчення про механізм злочину та його відображення; вчення про організацію діяльності щодо виявлення, попередження і розкриття злочинів та вчення про загальні методи криміналістики [10, с. 8–10]. О. Ю. Головін дійшов висновку про те, що найбільш прийнятною структурою загальної теорії криміналістики є така: наукознавчі основи криміналістики; методологічні основи криміналістики; система окремих криміналістичних теорій (вчень) [11, с. 77].

В. О. Образцов у теорії криміналістики виокремлює дві складові: загальну

частину – загальну теорію та особливу частину – сукупність окремих вчень і теорій. На його думку, загальна теорія криміналістики вирішує завдання щодо надання уявлення про основні положення і риси пошуково-пізнавальної діяльності в кримінальному процесі та її закономірності [12, с. 11].

З огляду на зазначене вбачається за доцільне у структурі загальної теорії криміналістики виділяти два блоки: 1) наукознавчі основи криміналістики, що включають у себе наукові положення про об'єкти, предмет, методи, сферу дослідження, систему, природу, понятійний апарат та категорії криміналістики (мову криміналістики), її міжнаукові зв'язки і місце в системі знань, історію розвитку та сучасний стан; 2) окремі криміналістичні теорії (вчення).

Водночас змістовному наповненню запропонованих блоків структури загальної теорії криміналістики суттєво перешкоджають неоднозначні погляди науковців щодо розуміння сутності елементів зазначеної архітекτονіки і передусім об'єктів, предмета, методів, системи та природи даної науки. Щодо об'єктів, то традиційно вважалося, що криміналістика, враховуючи її належність до наук кримінально-правового циклу і виходячи з її службової функції, має двосдиний об'єкт дослідження: 1) злочинну діяльність, яка знаходить свою реалізацію у механізмі злочину і породжуваних ним наслідках; 2) діяльність з виявлення, розслідування та попередження злочинів [13, с. 44–54; 14, с. 45].

Зазначені об'єкти розглядаються як системні утворення з диференційованим числом елементів, що мають різний

комплекс ознак і властивостей – якісних та кількісних. Елементами системи виступають: спосіб, обстановка, знаряддя, обставини, мотив кримінальної діяльності; ідеальні та матеріальні сліди як результат взаємодії злочинця з оточуючим середовищем в умовах вчинення злочину і поза ним; засоби і методи пізнання обставин, що утворюють злочин; поведінка професійних та непрофесійних учасників кримінального провадження тощо. Цей перелік можна продовжити, бо об'єкти пізнання криміналістики мають складну структуру, яка komponується з численних взаємопов'язаних різнорідних елементів [15]. З цього приводу Г. А. Матусовський зазначав, що криміналістика вивчає об'єкти, закономірний процес виникнення яких детермінований таким соціальним явищем, як злочинність [16, с. 26]. Проте питання про класифікацію об'єктів є дискусійним і одним із найменш розроблених у теорії криміналістики. Так, В. О. Образцов виділяє комплексні та прості (одноеlementні), загальні та окремі об'єкти [17, с. 27]. На думку В. В. Клочкова, об'єкти слід класифікувати на загальні, безпосередні та окремі [18, с. 16, 17]. Із розуміння структурно-компонентного складу запропонованої системи випливає, що вона є єдністю взаємодіючих і взаємообумовлених складових: з одного боку, злочинна діяльність, з другого – діяльність, спрямована на розслідування і попередження кримінальних правопорушень.

Слід зазначити, що з розширенням сфери криміналістичних досліджень і їх поширенням на судову стадію кримінального процесу, змінилися й уявлення щодо об'єктів її пізнання. Їх коло на цей

час не обмежується лише досудовим розслідуванням, а включає діяльність із судового розгляду справи, підтримки державного обвинувачення та здійснення професійного захисту [19; 20; 21; 22]. Тому доцільніше говорити про діяльність з організації кримінального провадження як об'єкт криміналістичного пізнання, котра за змістом є більш широким поняттям і включає в себе не лише функцію досудового розслідування, а й судового розгляду.

Не сприяють змістовному наповненню загальної теорії криміналістики й досить різноманітні, часом вельми суперечливі уявлення про предмет дослідження цієї галузі знань. Останні тридцять років відзначені появою в криміналістичній літературі численних визначень її предмета. Характеризуючи цю особливість розвитку науки, П. В. Копнін справедливо зазначав, що предмет різних наук безперервно зазнає змін у зв'язку зі зростанням знання, прогресом суспільного розвитку в цілому [23].

З таких позицій сучасний стан криміналістики характеризується наявністю і співіснуванням низки парадигм, орієнтованих на вивчення її предмета. До таких можна віднести:

а) традиційно-прагматичну концепцію предмета, відповідно до якої криміналістика визначається як наука про прийоми та способи розкриття, розслідування та попередження злочинів;

б) теоретико-доказову концепцію, за якою криміналістика розглядається як наука про закономірності механізму злочину, виникнення інформації про злочин та його учасників, закономірності збирання, дослідження, оцінки

і використання доказів та заснованих на пізнанні цих закономірностей спеціальних методах і засобах судового дослідження та відвернення злочинів [24, с. 42];

в) інформаційно-пізнавальну концепцію, де предметом криміналістики виступають закономірності руху кримінально-релевантної інформації та засновані на них методи розкриття, розслідування та попередження злочинів [25, с. 4, 25];

г) слідознавчу концепцію, згідно з якою криміналістика – це наука про технологію і засоби практичного слідознавства (пошуково-пізнавальної діяльності) в кримінальному судочинстві [12, с. 5].

Останніми роками спостерігається бажання деяких вчених значно розширити, «розмити» предмет криміналістики. Так, Т. С. Волчецька криміналістику визначає як науку «про закономірності механізму юридичного факту, виникнення інформації щодо юридично значущої ситуації та її учасників, специфіки збирання, дослідження, оцінки і використання доказів» [26, с. 44]. В. Г. Гончаренко вважає, що «криміналістика є міжгалузєвою юридичною прикладною наукою про закономірності виникнення доказової інформації про злочин або будь-яке явище у суспільстві, яке вимагає правового врегулювання шляхом доказування, та про систему технічних засобів, тактичних прийомів і методик збирання, дослідження і використання цієї інформації з метою найефективнішого вирішення завдань оперативно-розшукової роботи, розслідування, судового розгляду та встановлення фактів, що мають юри-

дичне значення» [27, с. 13]. Аналогічної думки дотримується й В. С. Кузьмічов, який також стверджує, що «криміналістика є міжгалузєвою юридичною прикладною наукою про закономірності виникнення інформації про будь-яке правове явище у суспільстві, що необхідно знаходити, збирати, досліджувати і використовувати (за допомогою технічних засобів, тактичних прийомів і методик) з метою ефективного вирішення завдань, що мають юридичне значення» [28, с. 61, 62]. З огляду на висловлене слухним убачається зауваження В. Ю. Шепітька стосовно того, що «засоби, прийоми і методи криміналістики успішно використовуються в інших сферах (оперативно-розшуковій, судовій, прокурорській, експертній, адвокатській діяльності) або дозволяють встановлювати факти, що лежать поза кримінально-правовими явищами (використання криміналістичних знань у цивільному, арбітражному (господарському) чи адміністративному процесах). Потреба у криміналістиці, використання її даних у різних сферах, певні процеси інтеграції та диференціації наукового знання не змогли привести до суттєвої зміни предмета криміналістики, котра як і раніше залишається наукою про закономірності злочинної діяльності і її відображення у джерелах інформації» [29, с. 43].

Дійсно, останніми роками сфера застосування криміналістичних знань значно розширилася і на цей час предметно не обмежується лише кримінальним провадженням, а поширюється на суспільні відносини, які потребують конкретного правового врегулювання. Але ж сфера застосування певних криміналістичних знань (засобів, прийомів,

рекомендацій) і предмет дослідження науки криміналістики – це різні речі, їх не можна ототожнювати і на підставі цього стверджувати, що криміналістика досліджує закономірності виникнення інформації про будь-яке правове явище у суспільстві. Криміналістика й на цей час має двоєдиний об'єкт дослідження – злочинну діяльність та її наслідки і діяльність з виявлення, розслідування кримінальних правопорушень та судового розгляду кримінальних проваджень (справ). Саме такий підхід відповідає природі, призначенню і завданням цієї галузі знань, визначає специфіку зв'язків з іншими науками.

Отже, відсутність сталої точки зору на предмет криміналістики, єдиної наукової концепції стосовно цієї проблеми не сприяють формуванню її загальної теорії. Тому необхідна відома, упорядкована, структурована сукупність сталих для даного періоду розвитку науки криміналістики поглядів, тобто певна *парадигма*, яка дасть змогу розкрити сутність і визначити межі об'єктів і предмета, цілей і завдань, структури і методу дослідження.

Гальмуючим чинником формування загальної теорії криміналістики слід визнати й відсутність єдиного підходу до розроблення її системи, погляди на яку неодноразово змінювались під впливом різноманітних об'єктивних і суб'єктивних чинників. Наукові дискусії навколо вдосконалення системи криміналістики не вщухають і сьогодні. Прагнення вчених розробити оптимальну, еталонну систему криміналістики зумовили появу в літературі різноманітних точок зору як на її структуру, так і на зміст.

Аналіз новітньої криміналістичної літератури дає можливість об'єднати всіх вчених за їх ставленням до проблеми формування системи науки у три групи:

– прибічники збільшення кількості розділів системи криміналістичної науки;

– прибічники повернення до двоелементної системи криміналістики (загальна і особлива частини);

– прибічники чотириелементної системи криміналістики.

Щодо першої концепції, то її прибічники, посилаючись на зростання обсягу сучасних криміналістичних знань, пропонують розширити рамки традиційної системи науки криміналістики за рахунок введення нових елементів. Так, М. В. Салтевський до основних розділів системи – методології науки криміналістики, криміналістичної техніки, криміналістичної тактики та криміналістичної методики, вводить новий елемент – криміналістичне слідознавство [30, с. 11]. Г. О. Зорін і О. Г. Філіппов вважають за потрібне ввести новий, п'ятий елемент у систему криміналістики – розділ, що включає в себе питання організації розслідування злочинів [31, с. 23; 32, с. 41]. А. В. Дуловим у систему криміналістики було введено також п'ятий розділ під назвою «Криміналістична стратегія» [33, с. 272–289]. Деякі вчені пропонують більш дрібне компонування основних розділів системи науки криміналістики, називаючи їх досить складними термінами, наприклад, мікрооб'єктологія, субстанціологія [34, с. 19–35], ейдологія, фактологія, евристика, феноменологія [31, с. 23], адвокотологія [35, с. 17] та ін.

Характерною особливістю сучасного періоду розвитку криміналістики слід визнати бажання окремих науковців реанімувати двоелементний підхід до розбудови системи криміналістики. Зокрема, Л. Я. Драпкін пропонує у системі криміналістики виділяти загальну частину, яка об'єднує загальну теорію, загальні положення криміналістичної техніки, тактики і методики, та особливу частину, яка розкриває специфіку застосування цих загальних положень у розслідуванні окремих видів і груп злочинів [36, с. 82]. Н. І. Клименко переконана, що поділ науки криміналістики на загальну і особливу частини є найбільш доцільним, оскільки підкреслює їх єдність та залежність один від одного. «Можна сперечатися, – констатує вона, – тільки щодо змісту загальної і особливої частин» [37, с. 27]. На думку В. Є. Корноухова, загальна частина криміналістики складається з двох розділів: закономірностей, що відображають злочинну діяльність в обстановці вчинення злочину, і теорії розслідування злочинів. Особлива частина включає методики розслідування окремих видів злочинів [38, с. 20]. А. Ф. Волобуєв вважає, що зміст криміналістики доцільно систематизувати відповідно до структури її предмета за принципом «від загального до особливого». Зазначений підхід передбачає поділ криміналістики на загальну і особливу частини. «Саме за таких умов, – наголошує він, – криміналістика здатна сформувати класичну структуру, що застосовується в галузях права та інших юридичних науках. Вона більш адекватно відображає предметну галузь криміналістики і набуває логічної стрункості» [39, с. 93, 94].

Наведені позиції, безумовно, далеко не всі з числа тих, які висловлені в літературі щодо системи криміналістики, свідчать про те, що дана проблема залишається однією з найбільш дискусійних наукознавчих проблем. У зв'язку з цим убачається за доцільне висловити деякі судження щодо формування структури та змісту системи криміналістики.

По-перше, розширення сфери наукового пошуку, накопичення нових знань, потреба в їх упорядкуванні об'єктивно зумовлюють необхідність у коригуванні існуючої системи науки криміналістики. Дійсно, наукові новації (теорії, вчення), що пропонуються, не завжди вписуються у традиційні рамки системних утворень, залишаються поза визначеними структурними елементами або породжують зайві дискусії щодо їх місця у системі наукових знань.

Разом з тим реформування, тобто не просто збільшення або зменшення елементного складу системи криміналістики, а докорінна зміна концепції щодо її формування, можливе тільки за умов досягнення наукою криміналістика певного рівня свого розвитку. Йдеться насамперед про загальну теорію і рівень її розвитку, а також наявність відповідного наукового арсеналу, впорядкувати який передбачається за новими принципами. При цьому слід враховувати, що нагромадження наукового матеріалу, теоретичних розробок – це складний, еволюційний процес, який постійно триває.

По-друге, вдосконалення системи криміналістики має здійснюватись із врахуванням існуючих наукових парадигм щодо її предмета, оскільки система науки і є певним чином структуроване знання про її предмет.

По-третє, систематизація криміналістичних знань повинна здійснюватись за певними, чітко визначеними критеріями. Так, якщо визнати панівною концепцією, за якою предмет криміналістики становлять закономірності, що виявляються як при вчиненні злочинів, так і при їх розслідуванні та судовому розгляді, то саме ці закономірності в їх структурованому вигляді і можуть виступати критерієм систематизації криміналістичних наукових знань, тобто системі закономірностей, що входять до предмета криміналістики, повинна відповідати система наукових знань.

По-четверте, найбільш істотними ознаками придатності тієї чи іншої системи слід вважати логічність розташування наукових знань і характер стосунків між її елементами. Якщо буде визнано, що тільки певна модель – двоелементна чи чотириелементна – здатна забезпечити реалізацію змістовних, функціональних, субординаційних, координаційних зв'язків між її елементами, то саме цю модель треба визнати оптимальною за даних умов. При цьому в такого роду моделі поряд із існуючими елементами доцільно визначити й ті, яких немає, але бажано мати, що надавало б змогу розглядати цю модель як своєрідний орієнтир здійснення наукового пошуку. Дійсно, аналіз моделі зразу б надавав можливість бачити прогалини, які необхідно заповнювати відповідними науковими розробками.

По-п'яте, незважаючи на численні пропозиції щодо конфігурації системи науки криміналістики, все ж таки головними її елементами, у тій чи іншій інтерпретації, виступають: загальна тео-

рія, криміналістична техніка, криміналістична тактика та криміналістична методика. Щодо розташування цих розділів у системі науки криміналістики, то загальна теорія цілком може становити основу загальної частини цієї системи, а техніка, тактика і методика – увійти до її особливої частини. При цьому останні із зазначених розділів являють собою системні утворення більш низького рівня.

По-шосте, загальні положення, якими розпочинаються такі розділи системи, як криміналістична техніка, криміналістична тактика та криміналістична методика, доцільно розглядати як сукупність теоретичних побудов, що становлять резерв для формування самостійних окремих криміналістичних вчень.

У криміналістичній літературі на сьогодні існують багато в чому протилежні точки зору й щодо розуміння самих окремих криміналістичних теорій (вчень) та визначення їх місця у системі криміналістики. Погоджуючись у цілому з тим, що окремі криміналістичні теорії (вчення) є складовою частиною загальної теорії криміналістики, передують останній або, навпаки, породжуються нею [40, с. 19] і досліджують тільки певне коло закономірностей об'єктивної дійсності з числа тих, які вивчає криміналістика в цілому, тобто розкривають закономірні зв'язки не всіх «абстрактних» об'єктів ідеалізованої моделі, а лише деякі з них, що, власне, і дозволяє говорити про їх різноманітність [8, с. 12], вчені-криміналісти висловлюють різні підходи щодо обґрунтування можливості віднесення тих чи інших теоретичних побудов до рівня

окремої криміналістичної теорії та визначення їх місця у системі криміналістики.

Дійсно, теоретична база криміналістики безперервно видозмінюється, поповнюючись теоріями різного ступеня зрілості, наукової та практичної значущості. На сьогодні можна стверджувати, що криміналістика, як і будь-яка інша наука, являє собою систему теорій, оскільки «лише будучи системою теорій, наука здатна пояснювати різноманітні явища і зв'язки у сучасному та пророкувати хід розвитку у майбутньому» [41, с. 20]. Водночас заявки та твердження про вже сформовану ту чи іншу нову теорію або необхідність створення такої мають бути максимально аргументованими, з огляду на те, що далеко не всі теоретичні побудови можуть претендувати на рівень окремих наукових теорій. Так, В. О. Образцов пропонує створити «загальну (виділено нами. – В. Ж.) криміналістичну теорію взаємодії, наукова та практична потреба в якій відчувається все виразніше» [42, с. 12].

Уявляється, що таке становище частково пов'язане з досить вільним тлумаченням багато в чому дискусійної тези Р. С. Белкіна про те, що «резерв системи (маються на увазі окремі теорії. – В. Ж.) становлять окремі теоретичні побудови або деякі сукупності таких побудов, ступінь консолідації яких може оцінюватися по-різному тим чи іншим дослідником. Від цієї оцінки залежить визнання подібної сукупності окремою криміналістичною теорією або заперечення такої якості» [1, с. 144].

Зазначений підхід не сприяє вирішенню розглядуваних проблем, а, навпаки, породжує зайві дискусії. На

нашу думку, всі нововведення, які претендують на статус «окремої криміналістичної теорії», мають співвідноситися з тими критеріями, які розроблені або потребують розробки у криміналістиці. Нехтування ж цими критеріями призводить до суто суб'єктивної, іноді без достатньої наукової аргументації оцінки результатів наукового пошуку, до штучного механічного перенесення в загальну теорію таких теоретичних побудов, яким надано статус окремої криміналістичної теорії за власним бажанням того чи іншого науковця. До сумнівних теоретичних конструкцій можна віднести такі, як «теорія криміналістичного програмування експертно-креативних систем» [31, с. 19], «теорія ускладненого безпосереднього пізнання», «теорія розпізнання» [38, с. 54–60], «криміналістичне вчення про зняття злочину (криміналістичне збросзнавство)» [43, с. 104], «криміналістична ортологія» [44] та ін.

Щодо критеріїв, за якими доцільно здійснювати оцінку тієї чи іншої теоретичної побудови з точки зору наявності у неї ознак теорії, то для їх визначення зроблені лише перші кроки. Так, Р. С. Белкін серед такого роду критеріїв насамперед виділяє загальні засади формування і обґрунтованість висновків [1, с. 145]. Крім того, як здається, кожна окрема криміналістична теорія повинна мати об'єкт, предмет та методи дослідження, розкривати її зміст і характер стосунків з іншими теоріями (вченнями), визначати ціль, завдання, функції та місце у системі криміналістики, формуватися на певній науковій гіпотезі, мати необхідне емпіричне підґрунтя, а також відповідний ступінь

консолідації, що обумовлює можливість виділення певних закономірностей, які доповнюють, уточнюють предмет науки криміналістики в цілому.

Упорядкування криміналістичних теорій (вчень), що входять до структури загальної теорії криміналістики, має здійснюватися з урахуванням таких положень:

– між предметами загальної теорії криміналістики та окремих криміналістичних теорій (вчень) існують відносини підпорядкованості цілого і частини;

– кожна окрема теорія (вчення) доповнює та уточнює предмет науки криміналістики, досліджуючи лише обмежене коло закономірностей з числа тих, які вивчає криміналістика в цілому. Так, Є. І. Зуєв вказував, що окремі криміналістичні вчення «уточнюють загальну теорію криміналістики, доповнюють її новими даними» [45, с. 15];

– характер закономірностей, які досліджує кожна із створених криміналістичних теорій (вчень), обумовлює порядок їх розподілу.

Як відомо, закономірності виявляються і формуються в основному на теоретичному рівні на підставі даних емпіричних досліджень усієї предметної галузі науки. Аналіз викладених у літературі позицій науковців дає змогу розглядати в найбільш загальному вигляді предмет криміналістики як систему взаємопов'язаних закономірностей двох рівнів: 1) закономірності виникнення, існування та зникнення інформації про механізм злочину (функціональну сторону кримінальної діяльності) і породжувані ним сліди; 2) закономірності одержання, дослідження, оцінки та використання інфор-

мації про механізм злочину і породжувані ним сліди в процесі доказування.

З огляду на зазначене окремі криміналістичні теорії (вчення) мають поділятися на такі дві групи:

1. Криміналістичні теорії (вчення) щодо механізму злочину:

- криміналістичне вчення про спосіб злочину;
- криміналістичне вчення про механізм слідоутворення;
- криміналістичне вчення про ознаки;
- криміналістичне вчення про навички;
- криміналістична віктимологія;
- криміналістична гомологія (вчення про особу злочинця);
- криміналістичне вчення про часові зв'язки та відносини;
- криміналістична класифікація злочинів;
- криміналістична характеристика злочинів, та ін.

2. Криміналістичні теорії (вчення) пізнання механізму злочину:

- теорія криміналістичної ідентифікації;
- криміналістична теорія прогнозування;
- криміналістичне вчення про версію;
- криміналістична теорія планування та організації розслідування;

– криміналістична теорія фіксації доказової інформації;

– криміналістична теорія причинності;

– криміналістична теорія тактичних операцій;

– криміналістичне вчення про кримінальну реєстрацію, та ін.

Наведений перелік окремих криміналістичних теорій (вчень) не є вичерпним і остаточним, оскільки ці теорії (вчення) постійно розвиваються. З цього приводу Н. І. Клименко зазначає, що зміни системи окремих криміналістичних теорій обумовлені: а) виникненням певних потреб у практиці боротьби зі злочинністю; б) розвитком суміжних галузей знань та їх інтеграцією чи диференціацією; в) розвитком загальної теорії криміналістики як результату проникнення в сутність предмета науки; г) розвитком самих окремих криміналістичних теорій, зміною зв'язків і залежностей між ними [46, с. 232].

Отже, розв'язання цих та інших проблем є необхідною умовою успішного розроблення концептуальних підходів до формування загальної теорії криміналістики як системи засадничих положень здійснення наукового пошуку в цій царині знань.

Список використаних джерел

1. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. Общая и частные теории / Р. С. Белкин. – М. : Юрид. лит., 1987. – 272 с.
2. Шавер Б. М. Предмет и метод советской криминалистики / Б. М. Шавер // Соц. законность. – 1938. – № 6. – С. 72–75.
3. Потапов С. М. Введение в криминалистику / С. М. Потапов. – М., 1946.
4. Винберг А. И. Проблемы криминалистики / А. И. Винберг // Материалы научного совещания по криминалистике при Всесоюзном институте юридических наук. – М., 1947. – С. 10–14.
5. Белкин Р. С. Криминалистика и доказывание / Р. С. Белкин, А. И. Винберг. – М. : Юрид. лит., 1973. – 216 с.

6. Горский Д. П. Научная теория и способы ее обобщения / Д. П. Горский // Вопр. философии. – 1966. – № 8. – С. 43–47.
7. Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3 т. Т. 1: Общая теория криминалистики / Р. С. Белкин. – М. : Юристъ, 1997. – 408 с.
8. Эксархопуло А. А. Криминалистическая теория: формирование и перспективы развития в условиях НТР : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / А. А. Эксархопуло. – СПб., 1993. – 33 с.
9. Криминалистика : учебник : в 3 т. Т. 1: История, общая и частные теории / под ред. Р. С. Белкина, В. Г. Коломацкого, И. М. Лузгина. – М. : Акад. МВД РФ, 1995. – 280 с.
10. Кирсанов З. И. Система общей теории криминалистики : науч.-метод. пособие / З. И. Кирсанов. – М. : Акад. МВД РФ, 1992. – 32 с.
11. Головин А. Ю. Криминалистическая систематика / А. Ю. Головин. – М. : ЛексЭст, 2002. – 336 с.
12. Образцов В. А. Криминалистика : курс лекций / В. А. Образцов. – М. : Право и Закон, 1996. – 447 с.
13. Клочков В. В. Преступление как объект криминалистического познания / В. В. Клочков, В. А. Образцов // Вопр. борьбы с преступностью. Вып. 42. – М., 1985. – С. 44–54.
14. Лузгин И. М. Развитие представлений о закономерностях, изучаемых криминалистикой / И. М. Лузгин // Предмет и система криминалистики в свете современных исследований : сб. науч. тр. – М., 1988. – С. 44–49.
15. Чельшева О. В. Объект и предмет криминалистики (генезис, содержание, перспективы развития) / О. В. Чельшева. – СПб. : Изд-во С.-Петерб. ГУ МВД России, 2001. – 158 с.
16. Матусовский Г. А. Криминалистика в системе научных знаний / Г. А. Матусовский. – Харьков : Высш. шк., 1976. – 113 с.
17. Образцов В. А. Криминалистическая классификация преступлений / В. А. Образцов. – Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1988. – 176 с.
18. Клочков В. В. Объект, предмет и система советской криминалистики / В. В. Клочков // Предмет и система криминалистики в свете современных исследований : сб. науч. тр. – М., 1988. – С. 7–24.
19. Баев О. Я. Тактика уголовного преследования и профессиональной защиты от него : науч.-практ. пособие / О. Я. Баев. – М. : Экзамен, 2003. – 432 с.
20. Когутич І. І. Використання знань та засобів криміналістичної тактики і методики під час розгляду кримінальних справ у суді : монографія / І. І. Когутич. – Л. : Тріада плюс, 2009. – 448 с.
21. Корневский Ю. В. Криминалистика для судебного следствия / Ю. В. Корневский. – М. : Центр ЮрИнфоР, 2001. – 198 с.
22. Рубис А. С. Криминалистическое обеспечение деятельности прокурора в сфере борьбы с преступностью : монография / А. С. Рубис. – Минск : БГУ, 2005. – 271 с.
23. Копнин П. Философия в век науки и техники / П. Копнин // Лит. газ. – 1968. – 11 дек.
24. Криминалистика : учеб. для вузов / под ред. Р. С. Белкина. – М. : Изд. гр. НОРМА-ИНФРА-М, 1999. – 650 с.
25. Криминалистика социалистических стран : учебник / под ред. В. Я. Колдина. – М. : Юрид. лит., 1986. – 512 с.
26. Волчецкая Т. С. Криминалистические проблемы реализации принципа состязательности сторон в уголовном судопроизводстве / Т. С. Волчецкая // Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации – проблемы практической реализации : материалы всерос. науч.-практ. конф. – Краснодар, 2002. – С. 44–48.
27. Гончаренко В. Г. Методологічні проблеми вчення про предмет криміналістики / В. Г. Гончаренко // Актуальні проблеми криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25–26 верес. 2003 р.) / редкол. : М. І. Панов (голов. ред.), В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. – Х. : Гриф, 2003. – С. 11–13.
28. Кузьмічов В. С. Головоломка криміналістики / В. С. Кузьмічов // Криміналістика у протидії злочинності : тези доп. наук.-практ. конф. (Київ, 16 жовт. 2009 р.) [вид. присвячене 45-річчю каф. криміналістики Київ. нац. ун-ту внутр. справ]. – К. : Хай-Тек Прес, 2009. – С. 60–63.
29. Шепитько В. Ю. Криминалистика XXI века: предмет познания, задачи и тенденции в новых условиях / В. Ю. Шепитько // Современное состояние и развитие криминалистики : сб. науч. тр. / под ред. Н. П. Яблокова и В. Ю. Шепитько. – Харьков : Апостиль, 2012. – С. 41–53.

30. Салтєвський М. В. Криміналістика : у 2 ч. : підручник / М. В. Салтєвський. – Х. : Консум, Основа, 1999. – Ч. 1. – 416 с.
31. Зорин Г. А. Теоретические основы криминалистики / Г. А. Зорин. – Минск : Амалфея, 2000. – 416 с.
32. Филиппов А. Г. О системе отечественной криминалистики / А. Г. Филиппов // Государство и право. – 1999. – № 8. – С. 40–45.
33. Криминалістика : учеб. пособие / А. В. Дулов, Г. И. Грамович, А. В. Лапин и др. ; под ред. А. В. Дулова. – Минск : НКФ «Экоперспектива», 1996. – 415 с.
34. Кириченко О. А. Криміналістика. Навчально-методичне забезпечення / О. А. Кириченко, І. Г. Кириченко, Г. І. Васильєв, В. Д. Берназ, М. М. Колюка. – Одеса : НД РВВ ОІВС, 2000. – 172 с.
35. Баев О. Я. Криминалистическая адвокатология как подсистема науки криминалистики / О. Я. Баев // Профессиональная деятельность адвоката как объект криминалистического исследования : сб. науч. тр. – Екатеринбург, 2002. – С. 15–21.
36. Драпкин Л. Я. Ситуационный подход и система криминалистики / Л. Я. Драпкин // Предмет и система криминалистики в свете современных исследований : сб. науч. тр. – М., 1988. – С. 81–82.
37. Клименко Н. И. Криминалистика как наука : монография / Н. И. Клименко. – Киев : НВТ «Правник», 1997. – 82 с.
38. Криминалістика. Общая часть / под ред. В. Е. Корноухова. – М. : Юрист, 2000. – 784 с.
39. Волобуев А. Ф. Концепция Р. С. Белкина о предмете криминалистики и ее влияние на систему науки / А. Ф. Волобуев // Роль и значение деятельности Р. С. Белкина в становлении современной криминалистики : материалы междунар. науч. конф. (к 80-летию со дня рождения Р. С. Белкина). – М., 2002. – С. 91–95.
40. Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3 т. Т. 2: Частные криминалистические теории / Р. С. Белкин. – М. : Юрист, 1997. – 464 с.
41. Штофф В. А. Проблемы методологии научного познания / В. А. Штофф. – М. : Наука, 1978. – 269 с.
42. Образцов В. А. Проблемы формирования объекта криминалистики / В. А. Образцов // Предмет и система криминалистики в свете современных исследований : сб. науч. тр. – М., 1988. – С. 32–38.
43. Образцов В. А. О криминалистическом учении об орудии преступления / В. А. Образцов, В. А. Хвалин // Тезисы Всероссийских криминалистических чтений, посвященных 100-летию со дня рождения профессора А. Н. Васильева. – М. : МАКС Пресс, 2002. – С. 104–108.
44. Басай В. Д. Основи криміналістичної одорології : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / В. Д. Басай. – К., 2003. – 31 с.
45. Зуев Е. И. Предмет, задачи, методы и система советской криминалистики / Е. И. Зуев // Криминалистика (актуальные проблемы). – М., 1988. – С. 15–18.
46. Клименко Н. И. Общая и частные криминалистические теории / Н. И. Клименко // Учен. зап. Таврич. нац. ун-та им. В. Н. Вернадского. Серия «Юрид. науки». – 2013. – Т. 26 (65), № 1. – С. 226–232.

References

1. Belkin R. C. (1987) *Kriminalistika: problemy, tendencii, perspektivy. Obshchaia i chastnye teorii [Criminal Law: Problems, Trends, Prospects. Total and partial theories]*. M. Iurid. lit. [in Russian].
2. Shaver B. M. (1938) *Predmet i metod sovetskoi kriminalistiki [Subject and method of Soviet criminology]*. *Sotc. zakonnost – Soc. Legality*. 6. 72–75 [in Russian].
3. Potapov S. M. (1946) *Vvedenie v kriminalistiku [Introduction to criminology]*. M. [in Russian].
4. Vinberg A. I. (1947) *Problemy kriminalistiki [Problems of criminalistics]*. *Materialy nauchnogo soveshchaniia po kriminalistike pri Vsesoiuznom institute iuridicheskikh nauk. – Materials of scientific meetings on criminology at the All-Union Institute of Legal Sciences*. M. [in Russian].
5. Belkin R. C., Vinberg A. I. (1973) *Kriminalistika i dokazyvanie [Criminalistics and proving]*. M. Iurid. lit. [in Russian].
6. Gorskii D. P. (1966) *Nauchnaia teoriia i sposoby ee obobshcheniia [Scientific theory and methods of its generalizations]*. *Vopr. filosofii – Issues. Philosophy*. 8. 43–47. [in Russian].

7. Belkin R. C. (1997) *Kurs kriminalistiki : Obshchaia teoriia kriminalistiki [Criminology Course: General theory of criminology]*. Vol. 1. (3d. ed.) M. Iurist [in Russian].
8. Eksarkhopulo A. A. (1993) *Kriminalisticheskaiia teoriia: formirovanie i perspektivy razvitiia v usloviakh NTR [Forensic theory: formation and prospects of development in the conditions of the STR]. Extended abstract of Doctor's thesis*. SPb. [in Russian].
9. Belkina R. S., Kolomatchkogo V. G., Luzgina I. M. (Eds.) (1995) *Kriminalistika : uchebnik : v Istoriia, obshchaia i chastnye teorii [Criminalistics: the textbook: History, general and particular theories]*. Vol. 1. (3d. ed.) M. Akad. MVD RF [in Russian].
10. Kirsanov Z. I. (1992) *Sistema obshchei teorii kriminalistiki : nauch.-metod. Posobie [The system of the general theory of criminology: scientific-method. benefit]*. M. Akad. MVD RF [in Russian].
11. Golovin A. Iu. (2002) *Kriminalisticheskaiia sistematika [Criminalistics systematics]*. M. LeksEst [in Russian].
12. Obratcov V. A. (1996) *Kriminalistika : kurs lekcii [Criminalistics: course of lectures]*. M. Pravo i Zakon [in Russian].
13. Klochkov V. V. Obratcov V. A. (1985) *Prestuplenie kak obekt kriminalisticheskogo poznaniia [Crime as an object of criminalistic knowledge]. Vopr. borby s prestupnostiu – Question. fight against crime*. 42, 44–54. M. [in Russian].
14. Luzgin I. M. (1988) *Razvitie predstavlenii o zakonmernostiakh, izuchaemykh kriminalistikoi [The development of ideas about the laws, studied criminology]. Predmet i sistema kriminalistiki v svete sovremennykh issledovani: sb. nauch. tr. – The subject of forensic science and the system in the light of current research: compilation. scientific. works*. M. [in Russian].
15. Chelysheva O. V. (2001) *Obekt i predmet kriminalistiki (genesis, sodержanie, perspektivy razvitiia) [Object and subject of criminology (genesis, content, development prospects)]*. SPb. Izd-vo S.-Peterb. GU MVD Rossii [in Russian].
16. Matusovskii G. A. (1976) *Kriminalistika v sisteme nauchnykh znaniu [Criminalistics in the system of scientific knowledge]*. Kharkov. Vyssh. shk. [in Russian].
17. Obratcov V. A. (1988) *Kriminalisticheskaiia klassifikatsiia prestuplenii [Criminalistics classification of crimes]*. Krasnoiar. Izd-vo Krasnoiar. un-ta. [in Russian].
18. Klochkov V. V. (1988) *Obekt, predmet i sistema sovetskoi kriminalistiki [Object, subject and system of Soviet criminology]. Predmet i sistema kriminalistiki v svete sovremennykh issledovani: sb. nauch. tr. – The subject of forensic science and the system in the light of current research: compilation. scientific. works*. M. [in Russian].
19. Baev O. Ia. (2003) *Taktika ugovnogo presledovaniia i professionalnoi zashchity ot nego : nauch.-prakt. Posobie [The tactics of of criminal prosecution and the professional defense against it: scientific-practical benefit]*. M. Ekzamen [in Russian].
20. Kohutych I. I. (2009) *Vykorystannia znan ta zasobiv kryminalistychnoi taktiky i metodyky pid chas rozghliadu kryminalnykh sprav u sudi : monohrafiia [Using the knowledge and tools criminalistical tactics and techniques in the consideration of criminal cases in court: monograph]*. L. Triada plus [in Ukrainian].
21. Korenevskii Iu. V. (2001) *Kriminalistika dlia sudebnogo sledstviia [Criminalistics for judicial investigation]*. M. Tcentr IurInfoR [in Russian].
22. Rubis A. S. (2005) *Kriminalisticheskoe obespechenie deiatelnosti prokurora v sfere borby s prestupnostiu : monografiia [Criminalistical software prosecutor's activities in the fight against crime: a monograph]*. Minsk. BGU [in Russian].
23. Kopnin P. (1968) *Filosofia v vek nauki i tekhniki [Philosophy in the Age of Science and Technology]*. Lit. gaz. [in Russian].
24. Belkina R. S. (Eds.) (1999) *Kriminalistika : ucheb. dlia vuzov [Criminalistics: Textbook. for universities]*. M. Izd. gr. NORMA-INFRA-M [in Russian].
25. Koldina V. Ia. (1986) *Kriminalistika sotcialisticheskikh stran : uchebnik [Criminalistics socialist countries: a textbook]*. M. Iurid. lit. [in Russian].
26. Volchetkaia T. S. (2002) *Kriminalisticheskie problemy realizatsii printcipa sostiazatelnosti storon v ugovlnom sudoproizvodstve [Criminalistic problems of implementation of the adversarial principle in criminal proceedings]. Criminal Procedure Code of the Russian Federation – the problem of the practical implementation : materialy vseros. nauch.-prakt. konf. – materials of the All-Russia scientific-practical conference*. (pp. 44-48). Krasnodar [in Russian].

27. Honcharenko V. H. (2003) Metodolohichni problemy vchennia pro predmet kryminalistyky [Methodological problems of teaching the subject of criminology]. Actual problems of criminology: *materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 25–26 veres. 2003) – Materials of international. Scientific and practical. conference.* Panov M. I. Shepitko V. Yu., Konovalova V. O. (Eds.). (pp. 11–13). Kh. : Hryf [in Ukrainian].
28. Kuzmichov V. S. (2009) Holovolomka kryminalistyky [Puzzle of Criminalistics]. Criminalistics in counteraction of crime: *tezy dop. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 16 zhovt. 2009) – Abstracts of scientific-practical conference.* [vyd. prysviachene 45-richchiiu kaf. kryminalistyky Kyiv. nats. un-tu vnutr. sprav]. (pp. 60–63). K. : Khai-Tek Pres [in Russian].
29. Shepitko V. Iu. (2012) Kriminalistika XXI veka: predmet poznaniia, zadachi i tendentcii v novykh usloviakh [Criminalistics of the XXI century: the object of knowledge, challenges and trends in the new environment]. *Sovremennoe sostoianie i razvitie kriminalistiki : sb. nauch. tr. – Current status and development of criminology: a collection of research. works.* Iablokova N. P., Shepitko V. Iu. (Eds.). Kharkov : Apostil [in Russian].
30. Saltevskiy M. V. (1999) *Kryminalistyka : pidruchnyk [Criminalistics: textbook].* (Vols. 1-2; Vol. 1). Kh. Konsum, Osnova [in Ukrainian].
31. Zorin G. A. (2000) *Teoreticheskie osnovy kriminalistiki [Theoretical Foundations of criminalistics].* Minsk. Amalfeia [in Russian].
32. Filippov A. G. (1999) O sisteme otechestvennoi kriminalistiki [About the system of domestic criminalistics]. *Gosudarstvo i pravo – State and law.* 8. 40–45 [in Russian].
33. Dulov A. V., Gramovich G. I., Lapin A. V. (1996) *Kriminalistika : ucheb posobie [Criminalistics: Textbook].* Dulova A. V. (Ed.) Minsk NKF «Ekoperspektiva» [in Russian].
34. Kyrychenko O. A., Kyrychenko I. H., Vasyliiev H. I., Bernaz V. D., Koliuka M. M. (2000) *Kryminalistyka. Navchalno-metodychne zabezpechennia [Criminalistics. Educational and methodological support].* Odesa ND RVV OIVS [in Russian].
35. Baev O. Ia. (2002) Kriminalisticheskaiia advokatologiiia kak podsistema nauki kriminalistiki [Criminalistics advokatologiya as a subsystem of science criminalistics]. *Professionalnaia deiatelnost advokata kak obekt kriminalisticheskogo issledovaniia : sb. nauch. tr. – Professional lawyer's activity as an object of forensic investigation: collection of scientific works.* Ekaterinburg [in Russian].
36. Drapkin L. Ia. (1988) Situatsionnyi podkhod i sistema kriminalistiki [.]. *Predmet i sistema kriminalistiki v svete sovremennykh issledovaniy : sb. nauch. tr. – The subject of forensic science and the system in the light of modern research: collection of scientific works.* M. [in Russian].
37. Klimenko N. I. (1997) *Kriminalistika kak nauka : monografiia [Criminalistics as a science: a monograph].* Kiev. NVT «Pravnik» [in Ukrainian].
38. Kornoukhova V. E. (Eds.) (2000) *Kriminalistika. Obshchaia chast [Criminalistics. General Part].* M. Iurist [in Russian].
39. Volobuev A. F. (2002) Kontseptciia R. C. Belkina o predmete kriminalistiki i ee vlianie na sistemu nauki [The concept of R. C. Belkin on the subject of criminology and its impact on the science system]. The role and importance of the activities of R. C. Belkin in the development of modern criminology : *materialy mezhdunar. nauch. konf. – materials of international scientific conference.* (k 80-letiiu so dnia rozhdeniia R.C. Belkina) (pp. 91-95). M. [in Russian].
40. Belkin R. C. (1997) *Kurs kriminalistiki: Chastnye kriminalisticheskie teorii [Criminology Course: Private criminological theory].* Vol. 2. (3d. ed.) M. Iurist [in Russian].
41. Shtoff V. A. (1978) *Problemy metodologii nauchnogo poznaniia [Problems of methodology of scientific knowledge].* M. Nauka [in Russian].
42. Obratcov V. A. (1988) Problemy formirovaniia obekta kriminalistiki [Problems of formation of criminology object]. *Predmet i sistema kriminalistiki v svete sovremennykh issledovaniy : sb. nauch. tr. – The subject of forensic science and the system in the light of modern research: collection of scientific works.* M. [in Russian].
43. Obratcov V. A., Khvalin V. A. (2002) O kriminalisticheskome uchenii ob orudii prestupleniia [About criminalistic doctrine of gun crime]. *Tezisy Vserossiiskikh kriminalisticheskikh chtenii, posviashchennykh 100-letiiu so dnia rozhdeniia professora A. N. Vasileva – Abstracts of the All-Russian forensic readings devoted to the 100th anniversary of birthday of Professor A.N. Vasiliev.* (pp. 104-108). M. MAKSPress [in Russian].

44. Basai V. D. (2003) *Osnovy kryminalistychnoi odorolohii* [Basics of criminalistical odorolohiyi]. *Extended abstract Doctor's thesis*. К. [in Ukrainian].
45. Zuev E. I. (1988) *Predmet, zadachi, metody i sistema sovetskoï kriminalistiki* [Subject, tasks, methods and system of the Soviet criminology]. *Kriminalistika (aktualnye problemy)*. – *Criminalistics (current issues)*. М. [in Russian].
46. Klimentenko N. I. (2013) *Obshchaia i chastnye kriminalisticheskie teorii* [General and private criminological theory]. *Uchen. zap. Tavrich. natc. un-ta im. V. N. Vernadskogo. Seriya «Iurid. nauki»* – 26(65), 1, 226–232 [in Russian].

Стаття надійшла до редколегії 10.05.2016.

Журавель В. А., професор, доктор юридических наук, член-корреспондент Національної академії правових наук України, головний учений секретарь Національної академії правових наук України, Україна, г. Харків

e-mail: krim-v2008@yandex.ru

ORCID 0000-0001-8256-4333

Содержание и структура общей теории криминалистики

В статье рассмотрены содержание и структура общей теории криминалистики. Выделены этапы становления и развития общей теории как составляющей системы науки криминалистики, определены дискуссионные вопросы, относящиеся к содержанию и структуре, очерчены пути оптимизации научных разработок в этой области знаний, изложено авторское видение возможных направлений модернизации общей теории криминалистики. Предложено в структуре общей теории криминалистики выделять два блока: 1) науковедческие основы криминалистики, включающие в себя научные положения об объектах, предмете, методах, сфере исследования, системе, природе, понятийном аппарате и категориях криминалистики (языке криминалистики), ее межнаучных связях и месте в системе знаний, истории развития и современном состоянии; 2) частные криминалистические теории (учения). Отмечено, что современная система частных криминалистических теорий (учений) динамична и ее усовершенствование обусловлено потребностями судебной и следственной практики, развитием смежных отраслей знаний, общей теории и самих частных криминалистических теорий, изменением связей и зависимостей между ними.

Ключевые слова: общая теория криминалистики, генезис общей теории криминалистики, современное состояние общей теории криминалистики, содержание общей теории криминалистики, структура общей теории криминалистики, частные криминалистические теории (учения).

Zhuravel V. A., Professor, Doctor of Legal Sciences, Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Chief Scientific Secretary of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Ukraine, Kharkiv

e-mail: krim-v2008@yandex.ru

ORCID 0000-0001-8256-4333

The Content and Structure of the General Theory of Criminalistics

The general theory is considered to be one of the most important directions of criminalistics. The state of the science of criminalistics, the level of implementation of its functions and tasks explain need to promote researches in the mentioned areas, because formation of the general theory of the criminalistic science reflects modern state of this science itself. At the same time the criminalists till today have not common point of view on the key issues of the researched

problematic. Furthermore, not enough attention to the conceptual question of the general theory formation and determination of its content and structure in the modern criminalistic science was paid.

The target of this paper is analysis of the current state of development of the general theory of criminalistics, its content and structure, defining the disputable issues on this problematic, making proposition of the ways and methods to solve them.

It's pointed out, that despite of the fact of the uniform understanding of the essence of the general theory of criminalistics, the scientists express differently on its structure. It's proposed to distinguish two parts: 1) the conceptual foundations of the general theory of criminalistics, that will include the object, methods, area of research, system, nature, structure of terms and categories of criminalistics (conceptual apparatus of criminalistics), its interdisciplinary ties and place in science as well as current state; 2) separate criminalistic theories (doctrines). The attention is paid at the fact that the classification of the research objects is disputable and one of the worst researched in the theory of criminalistics. It's noted that the modern state of criminalistics is characterized by existence and co-existence of a number of paradigms, oriented at research of its object. The critical remarks are expressed concerning some of scientists on the matter of their wish to widen or reduct the composition of elements of the criminalistics system. It's proved that reformation, i.e. not just growth or reduction of the elements composition of the system of criminalistics, but also dramatic change of its formation concept, are possible only through achieving of the proper level by the criminalistics. It must be taken into consideration that improvement of criminalistics system must be undertaken with regard to existing scientific paradigms on its object, because the system of science is a structured knowledge about its object itself. It's noted that each particular criminalistic theory is to possess its own object and research methods, explains its meaning and character of ties with other theories (doctrines), determines target, tasks, functions and place in the system of criminalistics, it must develop on the particular scientific basis, have proper empirical basis, as well as proper state of consolidation, that explains the ability of pointing out of some tendencies which complement and specify the subject of criminalistics in general. In turn, the nature of tendencies, which are researched by each of criminalistic theories (doctrines), determines the way they are ordered in the structure of the general theory. Herewith there are relations of subordination of the general and the part between the objects of general theory and particular theories (doctrines).

It's noted that the current system of criminalistic theories (doctrines) has a dynamic character and its improvement is explained by the needs of court and investigation practice, development of related sciences, general theory and individual criminalistic theories, changes of ties and subordinations among them.

Key words: general theory of criminalistics; the genesis of the general theory of criminalistics; the current state of the general theory of criminalistics; the content of the general theory of criminalistics; the structure of the general theory of criminalistics; individual theories (doctrines) of criminalistics.